

A KAKAS A MITHOSZBAN ÉS A NÉPHITBEN.

Irta: SÓLYOM.

AKAKASKULTUSZ és a házikakas mithikus jelentősége, földünk valamennyi tájékára kiterjed. Tipikus magyar helységeink karcsú tornyainak kakas-éktípusát hasonló jelentőséggel használja ősidőktől fogva a falvak egyszerű építészeténél a legtöbb európai nép, főként tetődísz-motivumként. A számos kiváló tulajdonság közül, a melylyel a mithosz és a néphit a kakast egyaránt fölruházni tudta, a legáltalánosabban ősmertebbek: a kakas jóstehetsége, időjósági képessége, bölcsessége, főjellemvonásként pedig a nap, sőt az éj minden szakára kiterjedő ébersége; végül pedig példás önzetlensége a baromficsalád körében, a mint a körülötte sürgölődő tarkatollas atyafiságot védi, oltalmazza, figyelmezteti.

A kakaskultusz első nyomaival Asszírria és Ó-Egyiptom népeinél fogunk elsőbben találkozni. Még ennél is régibb nyomait azért a szanszkrit nyelvben fogjuk föl találni, a mely krikavaka néven ősmerteti a kakast. A kakas délkeletázsiai őseredeténél fogva önként érthető, hogy az ősrégi szanszkrit irodalom is foglalkozott a kakassal. Azért kiválóbb kultusz tárgyává a kakast az ó-korban inkább csak az egyiptomiak, a perzsák, a görögök, a rómaiak, a gallok és a germánok emelték.

Az ó-perzsák szent könyve, az Avesta, az éberség szent állatát, a kakast Parodars-nak hívja s egyben hozzáteszi, hogy a nép közönségesen csak karkatak-nak nevezi ZOROASTER szent szárnyasát, a kakast. A görögöknél a hajnalpír, a fény és a világosság szimbolumaként szerepel; mint ilyennel találkozunk vele a nap gyermekei, IDOMENEOS és PASIPHAË pajzséktípusainak fődíszeként. A fekete kakas már a görögöknél is a gonoszság jelképe s egyben nemcsak jóstehetséggel, hanem többféle bűvös erővel fölruházott lény volt. A kakas által fölszedegetett szemek elhelyezéséből a görögöknél külön önálló jóstudomány keletkezett, az úgynevezett alektryomantia, a melynek nyomaival Hollandban és Belgiumban ma is találkozhatunk. A tűzveszedelmek előidézőjeként, a későbbi kor bizonyára találóbb «vörös» kakasával ellentétben, a görögöknél a bűbajos fekete kakas garázdálkodik.

Valamennyi ókori népnél a kakas egyben áldozati állatként szerepel. Görögföldön a gyógytudományok istenének, AESKULAP-nak vagyis ASKLEPIOS-nak volt szentelve. A betegségéből fölépült görögnek első dolga volt a kakasáldozat, a melyet ASKLEPIOS oltárára helyezett. PLATON a haldokló SOKRATES-hez így szól: Oh KRITÓN! ASKLEPIOS-nak kakassal tartozunk! Siessetek s áldozatok kakast!...

Az ó-görögkorből fönmaradt leletek tanúsága szerint a kakas a Kr. előtt lefolyt

második ezer év közepe táján került távol ázsiai otthonából görög földre. Európa akkor civilizált egyéb tájain csak az V. században Kr. előtt találkozunk vele elsőbben. A rómaiak emelték magas vallási kultuszuk tárgyává s a hadjárataikra, madárjósásaik főobjektumaként is mindenüvé magukkal vitték. Későbbi időkben szimbolumként szerepel a galloknál és a gótoknál. A nyugati gótok hana néven emlegetik; az ó-német «Hahn» szó hihetőleg innen veszi eredetét. A ó-szláv kuan-nak vagy kuro-nak, míg a velünk rokonnak tartott finn nép kukko-nak hívja. A «kakas» szó gyökére emlékeztet bennünket azért a kakasnak francia coq, angol cock és ó-német Gockel elnevezése is.

A szombathelyi, illetőleg akkortájt sabariai származású s így hazánkfiának tekinthető SZENT-MÁRTON toursi püspök, a IV. században Kr. után, nemcsak a hagyományos mártonnapi ludak révén tette nevét emlékezetessé, hanem ezenfölül arról is nevezetes volt, hogy temérdek baromfit, közöttük sok kakast küldött a vele összeköttetést fönrtartó olasz, francia és német kolostorokba, hogy ezek aztán a baromfitenyésztés révén a népnek az úgynevezett baromfitized beszołgáltatásában segítségére és beoktatására legyenek. Ezzel aztán a kakas házikultuszának alapja európaszerte meg volt vetve.

Azért nemcsak a római légiók hordozták magukkal a kakast és annak szimbolumait; a későbbi kor hadjáratait nem is említve, a 30 éves háborúban a békeponozatok aláírására 1648-ban Münster városába vonuló megbizott követek kocsján is szimbolikus poziczióban ott kérkedett a kakas. Svájci csapatok MERÉSZ KÁROLY burgundi fejedelem idejében, később pedig európaszerte mint testőrök és mint zsoldosok, még a XVIII. század folyamán is, csapataik szimbolumaként mindenüvé magukkal vitték az éber és vitéz «harcsi» kakast. Oroszországban a finn ezredek régidők óta egy-egy «ezred»-kakast tartanak maguknak, a mely a finn csapatokat mindenhová, békében és harczban egyaránt elkiséri. Az ó-angol katonaság harcsi jelvénye mindenkor a kakastoll volt. Az angol tengeri haderő legénysége még ma is magával viszi a hadihajók harcsi-kakasát, a melyről többek közt poétikus sorokban CHATEAUBRIAND is megemlékezik. Kakasalakkal ékített háztetőt legtöbbet találunk Németalföldön, a frizek és dánok földjén, Holsteinban, Türiingjában és Oroszországban.

Keresztény vallásunkban PÉTER apostol óta a kakas állandó szimbolum maradt mind e mai napig az összes keresztény hitfelekezeteknél, első sorban mégis a kakast toronytetődizűl alkalmazó kálvinisták felekezeténél.

A kereszténynyé lett ó-kor írói közül PRUDENTIUS az első, a ki 400-ban megírt egyik költeményében ráutal a kakasra, mint a pogány világot a kereszténységgel összekötő szimbolumra.

A midőn kóborhadjárataik idején ősmagyar eleink Svájczba vetődtek, a szentgalleni apátság tornyát, a mint a krónika írja, aranykakas ékítette. A magyar harczosok ketteje, a mint krónikájában ECKEHARD előadja, életveszedelmek árán fölkúszott a torony csúcsáig, hogy az ott ékeskedő és szinaranynak tartott toronykakast zsákmányul lehozza.

A kakas mint toronyékítmény jóval a reformáció behozatala előtt európaszerte általános volt. Főként Németországban a X-dik században, vezéreink korának rablóhadjáratai idején, alig volt torony, a melyet kakas ne ékített volna. Franciaországban valamivel később, vagyis a XII. században lett általánossá a templomkakasdisz.

Az egykorú írók közül DURANDUS VILMOS scholastikus tesz részletesebb említést a tornyokra helyezett kakas szimbolikus jelentőségéről s azt mondja, hogy a kakas az isteni predikátor jelképe, a ki éjjente is örködik hivei felett, hogy szavával életre keltse a sötétségben levőket s hirdesse nekik a jövő örök világosság dicsőségét!

A winchesteri remek székesegyházat koronázó kakas alakjáról írja WAESTAN: a magasból tekint a még magasabb csillagos égboltozatra, hogy elsőnek üdvözölje a kelő napot s utolsóként intsen bucsút a nappal együtt nyugvóra térő fáradt vándornak. A kakas népszerűségét az időjósítás terén az is igazolja, hogy a nép őt Svájcban általában időjós-madárnak nevezi; még pedig nemcsak a szélkakas ide-oda forgására, hanem egyben az esőt kukorékoló kakasra is czélozva. Hazánkszerte széltében-hosszában halljuk a néptől ma is: eső lesz, a kakas kukorékol! Ha a kakas naphosszat kukorékol, tartós esőnk lesz! stb.

«Jó Budavár magas tornyán az érczkakas csikorog élesen!...» mondja a költő. Az érczkakas a vártetőkön azt a szerepet volt egykor hivatott betölteni, a mi később a villámhárítónak jutott osztályrészül. Innen eredhetett a gyújtógató vörös kakas szimbolikus jelentősége is, hiszen a villám tüze és a lángnyelvek elsőbben is a toronykakast nyaldosták körül.

Sokhelytt szerepel a kakas a háziáldás és a termékenység jelképeként is, majdnem oly jelentőséggel, a minőt ma a gólyának tulajdonítunk.

Szénakaszáláskor, aratás befejeztével a gazda sokhelytt kakast ajándékoz a kaszáló s arató népnek, a melyet aztán közösen szoktak elfogyasztani.

Déleurópa több vidékén az aratásnál fönmaradt utolsó kilencz kalászt érintetlenül hagyják a kakasok számára, «madártized» czimén. Áldást hoz ez a jövő terméshez. Hasonló czélzattal szoktak többhelytt aratás befejeztével egy-egy kakast a learatott táblákon szabadon bocsátani, hogy azt az aratók körbe vegyék és befogják.

Az ó-bajor nép söre legjávát már régidőktől fogva kakassörnek hívja. Az elnevezés eredete visszanyulik azokba a régi jó időkbe, a midőn a pogány TASSILÓ fejedelem uralkodott az akkor még kevésbé jámbor bajor nép fölött.

Hasonlóképen pogány eredetű szokás a kakast fazék alá borítani, agyonverni s az így agyonvert szárnyast lakomák főétkeként elfogyasztani. Ezzel a népszokással Nyugat-és Déleurópa valamennyi népénél találkozhatunk; talán a Balkán kivételével. A különbség az idevágó népszokásokban inkább csak az, hogy az angol nép furkósbót segítségével, a hollandus, a spanyol, a morva pedig késsel vagy karddal szabdalgatja a félig földbe ásott s azután fazékkal leborított kakas fejét. Legtöbbnyire farsang utolja, húshagyókedd a napja az ilyen kakasleütések multságának.

A régi Bécsben még a BABENBERG uralkodók idején, sőt MÁTYÁS király bécsi rezideálása korában is, divatos volt a farsangvégi kakastáncz. Belgiumban és Angliában, az állatvédelem szempontjából eléggé kárhuzatos kakasviadatok hazájában (rendesen bevezetett versenyfogadási irodával!), ugyancsak farsang utolján formális kakasviadástokat is tartanak.

A középfrank tartományokban minden gyermektelen házaspár engesztelésül az év végével kakast ajándékozott a papnak.

Csehországban a szokásos évi bucsúk alkalmával ma is szerepet visz a kakas, a melyet az egyházi ünnepek befejeztével felbokrétázott díszkocsira ültetnek s számára a helység legszebb hajadonai közül külön kakas-menyasszonyt választanak. A bekötött szemű hajadon cséplő hadaróval addig ütögeti a kakast, a míg ki nem mulik. Ha nem tudja agyonütni, akkor a leányzó nem erényes, így tehát szégyent vall...

Hollandiában régidőktől fogva spiritiszta mutatványokhoz hasonlatos szerepet visz a kakas, a mennyiben olyan asztal közepére helyezik, a melynek szélére annyi búzaszem van betűsorrendben elhelyezve, a hány betűből áll az abc. A kakas által fölszedetetett szembetűkből szavakat kombinálnak, a melyeknek révén a kakas mint jószellem szerepel.

A kereszténység első századaiból fönmaradt faragványokon, kivált Róma ó-keresztény katakombáiban, ismételten találkozhatunk a szimbolikus jelentőségű kakassal, a mint a «Christus natus est!»-et kukorékolja.

A fekete kakas az ördög jelképeként mindenkor gonoszat jelentett. Az ördögöt régidők óta fekete kakastollas főveggel ábrázolják. Elsülyedt harangok őrzése rendszerint a fekete kakasra van bízva.

A frizek néphite szerint minden hetedik évben a kakas is tojik; ebből aztán sárkány szokott kikelni. Az ilyen tojásra mázsás követ kell hengergetni, vagy nyilvánosan elégetni. Bazel városa még 1774-ben is nyilvánosan elégetett egy ilyen bűbájosnak tartott kakast!

A kakasviadalban még ma is kedvüket találó flamandok földjén a régibb időkben évente két bekormozott tyúktojást csempészték a parti sirályok fészkebe. Az ebből kikelt s fölnevelt kakasokból váltak a kakasversenyek legjobb győztesei.

Ó-hitű népek babonái szerint a kakas minden év megújultával vízkeresztkor saját lépéseivel kiméri azt, hogy haladt-e valamit a világ? A néphitet már csak a poézisben respektáló korunk réges-rég a multaké lesz már, ám azért a kakas bizonyára még mindig méregetni fogja a maga mesgyéit, hogy késő utódaink megtudhassák abból azt az örök megoldásra váró problémát, vajjon haladt-e valamit a világ?

